

РАДЯНСЬКІ РЕПУБЛИКИ В 1923 РОЦІ.

(Огляд написаний спеціально для "Укр. Роб. Вістей".)

VI.

ПЛОЩА РЕВОЛЮЦІЇ.

Середа 4. липня. Я не розлучаюся зі своїм Китайцем. Зранку ми ринули відвідувати Площу Революції, Смольний, Ермітаж, "Русский музей" (був музей Олександра III.) Нам ще хочеться поїхати в Буше Царське Село, тепер Діточе Село.

Вчора вечором вивчав я, що там отворені для публіки історичні кімнати царки Катерини і знова таки Миколи II. Та ще й більше дечого нам хочеться. Мені от до безтими хочеться на Україну... Туди, в широкі степи, в заквітчані гори, садочки. Тепер же липень, найкраща пора року на Україні... А тут мури, камені, цегли. Чи мало я їх бачив блукаючи по "білим" світи?

Але драма. Нехай покортить. Хто зна чи буду я коли знов в Петрограді.

Ми з Китайцем вибрали зранку для огляду Площу Революції тогу, що інші місяці ще замкнені. Ідемо. А поки дійдемо, не зашкодить сказати кілька слів про самого Китайця.

Є це мандрівна, непосидюча людина. Китайський Агасфер. Уроженець Індо-Китаю, він обізнав цілу Індію, Алжир, Пуладіеву Африку. Подкуди Індія добровільно, а в більшості його тонули з місця на місце, з країни в країну. Підчас війни був якийсь час в Лондоні, відтак перебрався в Париж, де за революційну пропаганду серед китайських кулі (робітників), що їх Франція спровадила копати на фронті шанці, познайомився з тюрмою. По виході з тюрми редагував китайську газету та співробітничав у французькій газеті "Комуністична Партия командувала його в Москву на орієнтальний університет для поповнення теоретичного знання, бо практично він має. Його товариші подорожі — Ірландець і трій Італійців поїхали в Москву, а він зрікся навіть безплатного поїзду, щоб тільки оглянути Петроград.

Ось ми перейшли через міст і підходимо до Площу Революції. Колись, за царя, та площа називалася Марсовим полем. Тут устроювалися царські військові паради, тут перед царем і його святою гарцою в його кімнати гвардії, тут відбувалися різні торжества, коли Петроград відвідували якісь царські заграничні гості. Нині на цій площі похоронені жертви революції.

З півдня площу омиває Нева, з заходу рівними рядами здвоєн, наче жовніри, вистроєні касарні, а зі сходу простягнувся прекрасний парк. Між парком а площею проведений канал, на яким на човнах

возяться ті, що мають час возитися.

По цій площі насапано було величезні купи піску і дрібного каменя. В цій піску і каменю копошилися сотки робітників і робітниць з тачками й лопатами. Всюди копали рівчачки, висипали доріжки, окопували бульвари, вирівнювали площу для асфальту, садили квітники. Люди поридилися в землі як мурави.

Перескакуючи через рівчачки, і груди каменя, ми направилися до братської могили жертв революції— посеред площі, над котрою повівав червоний прапор. Сама могила обведена довкола в виді перстення синім мармуровим камінем а на ній висічені різні революційні ключі в честь лгибших революціонерів, що лежать під тим камінем. Внутрі розведені гарний квітник. А коли ми хотіли піти між квіти по проложених доріжках, вартовий заборонив.

Через кілька років Площа Революції буде найкращим місцем в Петрограді.

Вернувшись назад на Невський, ми сіли на трамвай і направилися до Смольного, цього огнища Російської Революції. Смольний подожений в кімні міста. Трамвай біжить нічуть не гірше, чим в Берліні. Трамвай в Петрограді всі перемаювані, чистенькі. Всюди на них революційні написи, як також написи тих заводів, де вони відремонтувалися.

Ми підіхали під самі ворота Смольного. І тут ми застали те саме, що й на Площі Революції, тільки в менших розмірах — генеральний ремонт. Сам Смольний інститут, в якому колись виховувалися дочка багатих "благородних" сімейств, побудований в дворі. Довкола загорода і ворота при вході. Тепер будувалися нові бетонні ворота, а перед ними стоєв тимчасовий пам'ятник К. Маркса.

Щоби пройти в Смольний, треба мати перепустку, яку видають тут-же поряд в будці після представлення партійної легітимації. Величезні корпуси будинку заняті під різні партійні і профсоюзні установи. Всюди іде муравина робота. По довгих коридорах, з кімнати до кімнати снуються робітники, р-бітниця, червоноармійці. У всіх партійних і профсоюзних канцеляриях працює велика скількість молодих дівчат.

Вертаємо знов в місто. Сонце пригріває. По дорозі в "Русский музей", заходимо в Літній Парк. В нім повно народу, а переважно шкільної молоді, яка тепер має ваканції. Є це дуже гарний і великий сад. По середині озера. Дітворка купається. Дорослі з книжками і газетами в руках сидять на лавках і лежать на траві.

Найкращий уголок в парку, це коло пам'ятника російському байкареві "дедушке" Крилову. Нас також кортить відпочити в холодку, але ми спішно ще дещо оглянути.

Ми в "Русском музее". Це величава палата, побудована з "дикого" мармуру. Коли ми увійшли в середню велику залу, між Китаєм і рота роззявив. Була це велика зала для лекцій. По її мармурових високіх стінах і кольонних дивні квіти, квіти, що їх мати природа вирисувала на мармурі.

— Богато я бачив в своїй мандрівці, але такої краси я ніде не бачив — сказав мій Китайець.

— Цей мармур спеціально привезений з далекої півночі, з Олонецької губернії — полегше нам доглядач салі.

По середині салі стоєв високій педестал. На нім колись стояла бронзова статуя Олександра III. Тепер вона лежить в саду, на заднім дворі музею. Лежить з мотузком на шиї, яким її витягнуто з салі.

Побіг інших відвідувачів, музей має велику картину галерею. Тут високої художньої вартості картини Верещагіна, Васнецова, Рєпіна і інших. Тут є перший варіант картини Рєпіна "Запорожці пишуть лист до султана". (Викінчений оригінал цієї картини я пізніше бачив в Москві в Третьяковській галереї.)

З "Русского музею" спішно в Ермітаж (також музей), в Анічкову палату, в Морський музей. Всюди повно народу. В Анічковій палаті вистава архітектури. Найбільше архітектурних експонатів будують "Палати Праці". Це є конкурс молодих архітектів. Зі всіх музеїв позвано царські орли, корони, усунуно статуї, все те, що пригладувало-б собою паювання цих деспотів. Тільки в художніх відділах залишилися їх картини, що вийшли переважно з під пера Рєпіна (особи царів, цариків, міністрів, генералів) що представляли собою художню вартість, а також воєнні картини, та маювря роботи Верещагіна, на котрих також часто стрічаються царські пикі.

Нас кортить ще оглянути фабрики й майстерні, але нема часу. Спішно на міську залізничну стачію за білетами в Москву.

Вечором ідемо до Таврійської палати, де колись засідала Державна Дума. Там тепер читаються лекції для студентів робфаків (робітничих факультетів). Але тепер ілю, все у відпустку. Однак сторожа є. Беремо перепустку і ідемо внутр. Вартовий червоноармійський каже провідника; а той обоводить нас по кулуарах і поводить буючу салу засідань Думи. Над трибуною, де колись були царські орли та портрети, тепер портрети Леніна, Троцького, Маркса. Над ними ввіски і наверх стелені червоні прапори, вишиті золотом.

А ще вище виспані революційні ключі.

За палатою на заднім дворі лежать двоголові орли з по-відбиваними крилами а між ріжним хламом — бронзовий кінь з такою-ж бронзовою фігурою котрогося з царя.

Разом з палатою великий Таврійський сад. Там грає оркестра і відбувається "народное гулянье". Ідемо в парк. Була вже 7-ма година вечера. Ніхто ще "не гуляє", але на-роду повно. В парку два театри: закритий і відкритий. В закритім грають драму "Цариківночі", а на відкритім воде-віль.

Між актами водевілю є і "малоросійський". Це кілька землячків показують петербурзьким "малоросійське" містечтво. Пару дешевих пісень, показічених російською і неомінійний голак в широкі синіх штанах з дурним дядьком в додаток. Ця дрань зісцувала мені гарне вражіння вечера.

Була 3-та година ночі, коли ми обидва (Китаець і я) стомлені насиди прилеглися до готелю.

Прошай Петроград! Це наша посідня тут ніч. Завтра в Москву.

Пролеткюр. (Дальше буде.)

ТРАГЕДІЯ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ НА УКРАЇНІ.

М. Ірчан. — "Трагедія Першого Травіня" — спомини з героїанської війни на Україні часті I, виданннцтво "Молод", Нью Йорк, 1923 р., 163 стор., ціна 50 центів.

Перед нами нова, недавно видана книжка т. М. Ірчана п. н.: "Трагедія Першого Травіня". Та я назвав би цю книжку радше "Трагедія Галицької Армії на Україні". Книжка написана дуже займаючо і до-ступною мовою. Коли читаєш, перед тобою проходить цілі картини трагедії стотисначної галицької армії, що воевоє судьби, а ще більше завдяки нездарності, глупоті і вислугугованннству антант галицьких "дипломатів", опинилася на Україні між трома огнями.

Образи трагедії, змалювані в тій книжці, тим більше цікаво, що написав їх сам активний учасник тої трагедії, який в рядах Українських Січових Стрільців зміврив широкі степи України від Карпат аж до Дніпра.

Читаючи цю книжку, ми також ідемо слідом за галицькою армією, ідемо і бачимо її трагедію. В першій розділі — "Жах перед большевиками" — читаємо, як в Браїлові люди боролися за смертю:

"Цей нчч вмерло 80 стрільців" — приносить ранком вістку хтонебудь із стрільців.

— Тільки 80? А вчора було 120?"

А де-ж дипломати, "батьки" армії? Де ті, яким галицький народ довірив своїх синів?

"Невідомо було, де подівся Петрушечка, а де Петлюра?" — находимо відповід тамже. Денішні розбитий, наступає червона армія. І перед стрільцями стає питання: куди йти? "Моя думка не йти, а ждати на Червону Армію тут" — заявляє сміливо "скромний четв т. Степан Мельничук".

Але офіцери турбувалися: що зроблять з нами? Цей "жах перед большевиками" гонить дальше тифозних стрільців. Самі стрільці не боялися злучи з большевиками. Стрільці не має вже нічого до страти.

але без тих горлорізів... — каже 3-ий, доктор прав.

До таких переконань доводять галицьких інтелігентів банднські вчинки над безборонним населенням, що розкриваються перед нами в цій своїй ініційній наготі, коли розділ за розділом читаємо ми "Трагедію Першого Травіня".

Годі тут все наводити. Годі навіть в коротці сказати це своїми словами.

"Чому саме нам довелось пережити таке печало? І такий сором? Там, десь у рідному краю, где народ в панській неволі і живе одною надією на своє військо. Він тямнть, що перед роком вислав 100 тисяч своїх найкращих синів зб Збруч. І одинока надія на визволення зпід блискучого панського чобота, це його армія, яка приїде, яка мусять прийти. А тут — тут така трагедія".

Такі питання ставить сам автор.

Коли читаєш "Трагедію Першого Травіня", то мимоволі насувається питання: неже-ж правда всемо тому, що там пишеться? Чи не згустив насом автор красок? Неже-ж людина може дійти до такого звірячого інстинкту? — коли читаєш про вчинки банднтів, не "кримінальних", але "ідейних".

"Хто був на Україні в пещаних 1919 і 1920 р., хто знав і переживав ту страшну трагедію У. Г. А., оставленої самій собі на ас-ку і неласку судьби, хто був свідком тих даштєських терпін і тисячох-тисячних смертних жертв блідого галицького страшеннн-той шойно зумів достойно оцінити страшні а при тім нірні огни (підкреслення мое. — В) "країни беззавладд" в "Трагедії Першого Травіня".

Таке говорить ідейний противник автора книжки, який сам був в галицькій армії, Дацків.

"В нашій новітній воєнній літературі я не стрічав так вірних в рівночасно так сильних описів тих пожалування гідних погромів на Україні... А все те не фантазія. Це вірний опис жорстокої дійсності" — каже той же Дацків дальше.

Одно лише заболіло того добродія, що т. Ірчан занатю називає деякі події їх дійсною назвами. Таке наприклад, як перехід двох галицьких бригад на сторону Поляків. По Дацковому, це треба називати — перехід до Петлюри, який був лише маневром і досить слабенькою ширмою в руках польської шляхти.

Від себе скажемо: Кождий український робітник і робітниця, кождий український фармер, повинен прочитати книжку т. М. Ірчана "Трагедія Першого Травіня". Це є перший том споминів з горьжанської війни на Україні. Незадовго вийде ще й другий том.

Замовляйте цю книжку зараз-же. Замовлення посилайте на адресу "Українських Робіт-

ничих Вістей" в Вінніпегу. Ціна книжки лише 50 центів.

Волинець.

ГОЛОДІВКА В САМБІРСЬКІЙ ТЮРМІ.

Дня 8. листопада розпочали політичні в'язні самбірської тюрми голодівку на знак протесту проти позбавлення їх зарядом тюрми прав та полекш, які належаться політичним в'язням. Останніми роками політичні в'язні в тамошній тюрмі, як і у всіх тюрмах Польщі, не переводяться. Топрік осінню сиділо їх там до 300, яких арештовано було в звязку з саботажима. Потім постійно вже сиділи підозрілі в комунізмі, число яких в часі масових арештовань в звязку з вибухом варшавської цитаделі дійшло до кількадесятох. Зараз в самбірській тюрмі остало біля 20 політичних в'язнів. Про відносини в тамошній тюрмі та про поводження тюремних властей з політичними в'язнями писала робітничая преса вже нераз. Кождої річи, яка належаться в'язням від заряду, мусяні воіни все добиватися голодівкою.

Остання голодівка випакла на іншому тлі, а саме коли дня 7. листопада в шесті роковини петроградської революції в Росії в'язні почали співати "Інтернаціонал", тюремні сторожі і упрара зробили авантюру. Всіх політичних в'язнів поклали до себе директор тюрми і почав лаяти їх ординарними лайками та грозити репресіями. І дійсно погрози директора сповнилася того самого дня. В тюрму явилася даштєвна і військово зі скорострільними. Політичних в'язнів розміщено поміж звичайних злодіїв. Директор заявив, що відбирає політичним в'язням прохід і касує ті всі права, які мали воіни по останній голодівці. На знак протесту всі політичні в'язні заявили голодівку. Тюремні власти стараються терором заіквідувати голодівку.

Таке говорить ідейний противник автора книжки, який сам був в галицькій армії, Дацків.

"В нашій новітній воєнній літературі я не стрічав так вірних в рівночасно так сильних описів тих пожалування гідних погромів на Україні... А все те не фантазія. Це вірний опис жорстокої дійсності" — каже той же Дацків дальше.

Одно лише заболіло того добродія, що т. Ірчан занатю називає деякі події їх дійсною назвами. Таке наприклад, як перехід двох галицьких бригад на сторону Поляків. По Дацковому, це треба називати — перехід до Петлюри, який був лише маневром і досить слабенькою ширмою в руках польської шляхти.

Від себе скажемо: Кождий український робітник і робітниця, кождий український фармер, повинен прочитати книжку т. М. Ірчана "Трагедія Першого Травіня". Це є перший том споминів з горьжанської війни на Україні. Незадовго вийде ще й другий том.

Замовляйте цю книжку зараз-же. Замовлення посилайте на адресу "Українських Робіт-

РЕВОЛЮЦІЙНИЙ КАЛЕНДАР.

14. грудня 1918 р. скинено гетьмана Скоропадського; війська Директорії вступили до Києва.

15. грудня 1917 р. Краєва Всеукраїнська конференція большевиків.

16. грудня 1905 р. арештовання першої Ради Робітничих Депутатів в Петрограді.

16. грудня 1917 р. розпочався I. Всеукраїнський з'їзд Рад. 16. грудня 1917 р. Центральна Рада пропустила козаків для допомоги ген. Корнілову.

17. грудня 1906 р. на основі присуду військово-польового суду повішений В. Бергін і П. Воробйов, що виконали замах на ген.-губ. Дубасова.

М. ІРЧАН.

ЗА ОКЕАН.

(ПОДОРОЖНІ ВРАЖІННЯ.)

(Продовження.)

Бремен, 15. жовтня 1923.

На дворі свята а нам не хочеться вставати після невиспаної ночі. Три країни "мишачі" ліжка від дверей, заняті нами — трьома Українцями. Півголосом розскажемо собі про вічну боротьбу з мишами, клеменю галасливих Словачків і мріємо про близку морську подорож, класне, про морську недугу. З оповідань та опісів анаємо, що на морі необхідно "іхати в Ригу", але кождий з нас вдав герою і запевняє один-одного, що він певно переїде азоровий. Впрочім і в наших клуночках є різні средства проти недуги. Що тільки говорили люди, ми вважали. І чосинку і штрички і фляшину колянку і швайцарського сира і чоколяди. Тому так легковажило собі іду морем.

На відомою нашій розмови, в різних кімнатах широкій "мишачій спальні" почали підноситися людські голови, що швид-

ші спекулюють на виміні доларів. Словом — пробиваються з дня на день ріжкими способами і — безнадійно ждуть.

О годні 9-тій нам роздали виванні паспорти, "шіфкарти" та інші потрібні документи. Агент, що роздавав, балакав з нами німецько-чесько-хорватською мовою і ніяк не хотів погодитися, що ми поправно говоримо по німецьки. Аж опісля довідалися ми, що агент — наш брат — Галичанин, з Святинського повіту і служить в Бремени поверх 20 літ. Не одну тисячку наших людей перепустив він через свої руки за море. Він вже німецький горожанин, але Українцем залишилася далі. Наша коротка розмова, для нього приєдна не сподіванка. Жалів, що не знав ще вчора про наш побут. Був би постарався, щоб ми не спали разом з мишами.

Група санітарів переглядає подорожні пакунки у всіх подорожних і глядять за чистотою, чи часом немає хтонебудь наскоких. Потім, всіх введе до одних лікарських оглядін, але цим разом перед комісією американських лікарів. Нові церемонії. Треба показувати працюєлену віспу і напів-

родзятини. Найбільш звертають увагу на очі а також слідкують за венеричними недугами. З кімнати американської комісії кождий емігрант по черзі переходить в другу кімнату, де представники німецької державної поліції дають на його документах довід на в'їзд з кордонів Німеччини.

Всіх нас охоплює велика неротерпичка. Хотіли-б іхати, а тут треба ще сидіти. Ну нічого, перетерпімо. Після обідущого останні привітання рідним і товаришам, та виходимо з усіми емігрантами, на днір. Дон, як з конями, але ніхто не ховається. Немає часу. Якого сміло, якби сміялися з того, що на нас не зашляться сухого рубця.

Сідаємо в спеціальний емігрантський потяг і ідемо. Добрає те дві години їзди, а ми такі нетерпеливі. Якось ніяк не хочеться вірити, що ще цей нчч ми покинемо береги Німеччини.

Доїжджаємо до пристані вже з далека бачимо наш корабель "Pittsburgh", що гордо розлягає біля берега. Правда, є й інші кораблі, може більші від нашого, але яке діло нам до них? "Pittsburgh" — наш

і очі наші любуються лиш ним.

Німецький дловий уряд переглядав старанно всі річи неміських емігрантів а також гроші. На перевіз всего треба мати довід. Приходять черга на нас.

— Хто такі? Відки ідете? — Українці з України, — відповідаємо усміхаючись по німецьки.

— А-а! Україна! Не треба, йдть далі...

І в нас не переглядають нічого. Цікаво тільки чому? Чи може в поняття німецьких урядовців та Україна така бідна, що й не варта переглядати річей її "торожан", чи може якість спеціальні спматі є в них до нашого племені? Ну, трях Українців. Реаглядаємо, але нам байдуже. Ми вже переходимо через нову контролю — представників німецької поліції.

Повільно веідаємо на "Pittsburgh". Здоровенний корабель, хоч існують на світі два рази більші. Але для нас і цей великий та дорогий, бо-ж він, а не хто інший переїзє нас через широкій океан. Йому ми повіряємо і наше життя і наші біди вузлочки.

Вражає нас при всьодняно не-звичайная чемність корабельної-

англійської обслуги. В Німеччині ми привикли до хабарів на кожному кроці, алеж тут немає міліонних марок.

При головних дверях стоїть корабельний агент з мішком в руках і відбирає від кождого пасажира "шіфкарту". Відбере — і шубовість в мішок. А мій парубгата Іван аж зітхнув:

— Шкода "шіфкарти" — ка-же. — Ми так берегли її цілу дорогу і коштує так багато грошей...

Обслуга розводить нас по каютах. Впрочім, ми маємо на окремих картках написане число нашої каюти і находимо ємі. Каюта одна з кращих третей в класі і ціла передана для нас нчч до нашого племені? Ну, трях Українців. Реаглядаємо, але нам байдуже. Ми вже переходимо через нову контролю — представників німецької поліції.

Повільно веідаємо на "Pittsburgh". Здоровенний корабель, хоч існують на світі два рази більші. Але для нас і цей великий та дорогий, бо-ж він, а не хто інший переїзє нас через широкій океан. Йому ми повіряємо і наше життя і наші біди вузлочки.

Вражає нас при всьодняно не-звичайная чемність корабельної-

ваний спис естраді і здивувалися, коли перетали, що на чергу моєма їсти аж 5 родів ріжних прясмайків.

— Що будемо їсти Іване? — питає своєю товариша.

— Іжмо все — відповідає він. — Свої долари за дорогу мусямо відітїти...

Щож — я не від того. Як їсти, то їсти. Всеодно голоден. І з смаком їмо все, що тільки дають. Ніколи ще не їли так.

Після вечері в нас сталася неприємна пригода. Ціла група емігрантів і ми з ними, повертаючи до своїх кают, заблудилися в лабіринті коридорів і не могли вийти з них. Куди не підемо, то зайдемо або в сліпий кут, де коридор кінчиться, або до виходку. Сміємося, аж прилягаємо. Англійської мови не знаємо на стільки, щоб спитати прислугу. На щастя, а пам'ятан число і секцію нашої каюти, написан на папері "Cabin W-X" — і показав прислугу. Зрозуміли і вивели нас.

Перемучені двома безсонними ночима, а головою вийню-мо на свої ліжка і аспілюємо, як побиті. Навіть не чули, коли рушин в море корабель.

(Дальше буде.)